

Mladá veda

Young Science

Mladá veda

Young Science

MEDZINÁRODNÝ VEDECKÝ ČASOPIS MLADÁ VEDA / YOUNG SCIENCE

Číslo 3, ročník 12., vydané v septembri 2024

ISSN 1339-3189, EV 167/23/EPP

Kontakt: info@mladaveda.sk, tel.: +421 908 546 716, www.mladaveda.sk

Fotografia na obálke: Jesenný spln. © Branislav A. Švorc, foto.branisko.at

REDAKČNÁ RADA

prof. Ing. Peter Adamišín, PhD. (Katedra environmentálneho manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Dr. Pavel Chromý, PhD. (Katedra sociálnej geografie a regionálneho rozvoje, Univerzita Karlova, Praha)

prof. Dr. Paul Robert Magocsi (Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto; Royal Society of Canada)

Ing. Lucia Mikušová, PhD. (Ústav biochémie, výživy a ochrany zdravia, Slovenská technická univerzita, Bratislava)

PhDr. Veronika Kmetóny Gazdová, PhD. (Inštitút edukológie a sociálnej práce, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Ing. Peter Skok, CSc. (Ekomos s. r. o., Prešov)

Mgr. Monika Šavelová, PhD. (Katedra translitológie, Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra)

prof. Ing. Róbert Štefko, Ph.D. (Katedra marketingu a medzinárodného obchodu, Prešovská univerzita, Prešov)

prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Ing. Petr Tománek, CSc. (Katedra verejnej ekonomiky, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava)

Mgr. Michal Garaj, PhD. (Katedra politických vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Trnava)

REDAKCIA

Mgr. Branislav A. Švorc, PhD., šéfredaktor (Vydavateľstvo UNIVERSUM, Prešov)

Mgr. Martin Hajduk, PhD. (Banícke múzeum, Rožňava)

PhDr. Magdaléna Keresztesová, PhD. (Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, Nitra)

RNDr. Richard Nikischer, Ph.D. (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha)

PhDr. Veronika Trstianska, PhD. (Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSS UKF, Nitra)

Mgr. Veronika Zuskáčová (Geografický ústav, Masarykova univerzita, Brno)

VYDAVATEĽ

Vydavateľstvo UNIVERSUM, spol. s r. o.

www.universum-eu.sk

Javorinská 26, 080 01 Prešov

Slovenská republika

© Mladá veda / Young Science. Akékoľvek šírenie a rozmnožovanie textu, fotografií, údajov a iných informácií je možné len s písomným povolením redakcie.

ŠIKANOVANIE NA ŠKOLÁCH

BULLYING AT SCHOOLS

Martina Zelizňáková, Daniela Sendeková¹

Martina Zelizňáková pôsobí ako denná doktorandka na Vysokej škole bezpečnostného manažérstva v Košiciach. Vo svojej dizertačnej práci sa venuje vplyvu sociálneho prostredia na vývoj mladej generácie v kontexte zvyšovania bezpečnostných rizík v spoločnosti. Daniela Sendeková pôsobí ako denná doktorandka na Vysokej škole bezpečnostného manažérstva v Košiciach. Vo svojej dizertačnej práci sa venuje problematike bezpečnosti a pracovnej pohody zamestnancov na pracovisku.

Martina Zelizňáková works as a full-time doctoral student at the University of Security Management in Košice. In her dissertation, she deals with the influence of the social environment on the development of the young generation in the context of increasing security risks in society. Daniela Sendeková works as a full-time doctoral student at the University of Security Management in Košice. In her dissertation, she deals with the issue of safety and work activities of employees at the workplace.

Abstract

Positive human relations, a good working climate and the support of friendships and partner relationships are very important for the prevention of bullying and the support of the psychological and physical health of individuals. Building a healthy social climate in schools, workplaces and other collectives is key to conflict management, crisis resolution and stress prevention. The Internet and social networks can be useful tools, but at the same time they also pose a risk to the psychological development of young people. It is important to teach young people critical thinking, the ability to recognize dangerous situations and resolve conflicts even in the online environment. Despite the fact that this topic is currently developed in different ways by different experts, the issue of bullying is still relevant.

Key words: bullying, aggressor, victim, signs, school

Abstrakt

Pozitívne ľudské vzťahy, dobrá pracovná klíma a podpora kamarátskych a partnerských vzťahov sú veľmi dôležité pre prevenciu šikanovania a podporu psychického a fyzického zdravia jednotlivcov. Budovanie zdravej sociálnej klímy v školách, na pracoviskách a v iných kolektívoch je kľúčové pre zvládanie konfliktov, riešenie krízových situácií a prevenciu stresu. Internet a sociálne siete môžu byť užitočné nástroje, ale zároveň predstavujú aj riziko pre psychický rozvoj mladých ľudí. Dôležité je učiť mládež kritickému mysleniu, schopnosti

¹ Adresa pracoviska: Ing. Martina Zelizňáková, MBA, MUDr. Daniela Sendeková, MPH, Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, Košťova 1, 040 01 Košice, Slovenská republika
E-mail: martina.zeliznakova@vsbm.sk, sendekova.d@gmail.com

rozpoznávať nebezpečné situácie a riešiť konflikty aj v online prostredí. Napriek tomu, že táto téma je v súčasnosti rozpracovaná do rôznych podôb, rôznymi odborníkmi, je problematika šikanovania stále aktuálna.

Kľúčové slová: šikanovanie, agresor, obeť, znaky, škola

Úvod

Prostredie, v ktorom je možnosť vytvárať vzťahy nadriadenosti a podriadenosti, možnosť formovania vodcovských typov osobnosti, poskytuje priestor pre vytváranie novodobého úkazu šikanovania. Ide o jednorazový alebo opakovaný prejav agresivity proti žiakovi prípadne žiakom, kto sa nemôže alebo nie je schopný ubrániť sám, pričom jej cieľom je získať prospech či už psychického, fyzického, hmotného alebo spoločenského charakteru. Toto úmyselné konanie namierené proti obeti útoku spôsobuje fyzickú či psychickú ujmu na zdraví. Šikanovanie môže mať mnoho podôb od fyzického a verbálneho násillia, cez psychické a emocionálne manipulácie až po kyberšikanu prostredníctvom internetu či sociálnych sietí. Niektoré prípady šikany môžu byť zdanlivo nenápadné a ťažko odhaliteľné, preto je dôležité venovať pozornosť aj týmto subtilným formám šikany.

Prečo sa deti a mládež dostávajú do situácií šikany? Dôvody môžu byť rôzne od nedostatku sebaúcty a problémov so sebaaprijatím, cez sociálne vylúčenie, až po správanie imitujúce vplyv rodiny či médií.

Šikanovanie problém celej spoločnosti

Šikanovanie, či už verbálne, fyzické alebo online, má vážne dôsledky nielen pre obeť a agresora, ale aj pre celú spoločnosť. Ak sa šikanovanie toleruje alebo ignoruje, môže spôsobiť dlhodobé negatívne dopady na psychické a fyzické zdravie jednotlivcov a vývoj spoločnosti ako celku. Mediá a filmová produkcia môžu mať vplyv na formovanie názorov a správanie ľudí voči šikanovaniu. Ak sa v mediálnych obsahoch šikanovanie zobrazuje ako akceptovateľné alebo bezvýznamné, môže to ovplyvniť aj správanie ľudí v reálnom živote. Je dôležité, aby mediá zohrávali svoju úlohu v informovaní verejnosti o škodlivých účinkoch šikanovania a podporovali pozitívne normy správania a rešpektovanie rozmanitosti. Napodobňovanie správania v rodine a v prostredí môže tiež zohrávať dôležitú úlohu na vznik šikanovania. Deti a mládež sa učia správaniu od svojich rodičov, starších súrodencov, učiteľov a ostatných dospelých v ich živote. Ak deti vidia agresívne alebo neúctivé správanie vo svojom okolí, môžu ho začať napodobňovať a používať vo svojich vzťahoch s rovesníkmi. Je ťažké odhadnúť do akej miery tento problém človeka zasiahne, pretože to závisí od prostredia, v ktorom sa narodí, vyrastá a v akom sa v neposlednom rade pohybuje. Šikanovanie prináša do prostredia mládeže a deti vzájomný nepokoj. Častokrát si medzi sebou neprajú a závidia si.

(http://www.lds.sk/data/File/Sikana%20Bulhar/MANUAL_SLOVAKIA_BODY_PRINT.pdf)

Šikanovanie na školách

Prečo sa šikanovanie v školách vyskytuje? Je to zložitý problém, ktorý nemožno pripísať jednej príčine, ale skôr kombinácii faktorov. Niektoré z dôvodov sú:

- nepríjemná klíma v škole, ktorá môže prispieť k šikanovaniu. Ak sa študenti cítia v škole nešťastní alebo nepríjemne, môžu sa s väčšou pravdepodobnosťou zapojiť do negatívneho správania, ako je šikanovanie,
- nedostatočný dôkaz o vine, kde proces nahlasovania a vyšetrovania prípadov šikanovania môže byť nedostatočný alebo neúčinný, čo môže viesť k nedostatočnej zodpovednosti a pretrvávaniu problému,
- nevhodné správanie učiteľov, niektorí učitelia sa môžu správať nevhodne a tým môžu prispieť ku kultúre šikanovania, ako je napríklad zľahčovanie alebo ignorovanie pocitov žiakov,
- nedostatok ochoty riešiť problém, riaditelia škôl a pedagógovia nemusia brať šikanovanie vážne alebo nemusia vedieť, ako ho efektívne riešiť, čo môže problém ešte zhoršiť.

Pri efektívnom riešení šikanovania je nevyhnutná spolupráca vo viacerých sektoroch. Školy môžu zohrávať kľúčovú úlohu vytváraním pozitívnej školskej kultúry, podporovaním empatie a rešpektu medzi študentmi a poskytovaním podpory obetiam šikanovania. Rodiny a komunity môžu tiež zohrávať dôležitú úlohu tým, že učia deti dôležitým hodnotám, ako je láskavosť, súcitu a rešpekt k druhým.

(<https://postupimska.sk/wp-content/uploads/2019/12/%C5%A0ikanovanie-v-%C5%A1kolskom-prostred%C3%AD.pdf>)

Účastníci šikanovania

Šikanovanie je komplexný problém, ktorý sa nedá redukovať len na jednoduchý vzťah medzi agresorom a obeťou. Agresori a obeť nie sú vždy len "dobrovoľnými" účastníkmi šikanovania, ale môžu byť ovplyvnení rôznymi faktormi a situáciami, ktoré formujú ich správanie a reakcie. Agresori môžu byť motivovaní rôznymi faktormi, vrátane pocitu moci, neistoty, nedostatku pozornosti alebo iných psychologických a sociálnych faktorov. Nie všetci agresori majú rovnaké motivácie alebo životné okolnosti, a preto je dôležité pochopiť, že šikanovanie nie je jednotný fenomén so zjednodušenými príčinami a riešeniami. Najčastejším typom agresorov podľa výsledkov výskumu bývajú chlapci, ktorí nezapadajú do kolektívu, trpia pocitom druhoradosti, preto sa snažia upútať pozornosť týraním, napádaním, či obťažovaním svojich rovesníkov a spolužiakov. (<https://www.paneurouni.com/wp-content/uploads/2017/03/zbornik-obete-kriminality-2015.pdf>)

Obeťou šikanovania môže byť ktokoľvek, nielen tí, ktorí "dobrovoľne" znášajú nátlak agresora. Obetami môžu byť aj tí, ktorí sa ocitnú v zraniteľnej pozícii kvôli svojim vlastnostiam, postaveniu v skupine alebo osobným okolnostiam.

Typovo sa agresori líšia tým, že jedni reagujú hrubo, impulzívne, nerozmýšľajú nad následkami svojho konania, ktoré majú často základy z rodinného prostredia. Na druhej strane sa stretávame s typom, ktorý reaguje úzkostne, slušne a častokrát nie je považovaný za agresora. Zvláštnym typom agresora je agresor, ktorý sa svojou neaktivitou pripája ku konformnému správaniu skupiny, aby sa nestal obeťou šikanovania (Řičan P., Janošová P., 2010)

Zvyčajne pri takejto forme správania prevládajú túžby prevažovať nad ostatnými, ovládať a poškodzovať ich. Agresiu vnímajú i tam, kde nie je a preto sa snažia dosiahnuť svoj zámer. Cielene znemožňujú svojej obeti vyhľadávať porozumenie a pomoc. Svoju obeť nútia ku kompromitujúcim aktivitám, ktoré môže v budúcnosti využiť vo svoj prospech, čo neraz hraničí s kriminalitou.

Varovné znaky šikanovania

Na rôzne typy, formy a prejavy šikanovania môžu upozorňovať varovné signály – priame a nepriame znaky šikanovania, ktoré by mali rodičia a pedagógovia rozpoznať.

Nepriame znaky šikanovania:

- v situáciách, kde sa žiaci majú verejne prejavovať (pri vyučovaní), sa obeť bojí odpovedať na otázky, je neistá, ustráchaná, radšej povie „neviem“, bojí sa ísť k tabuli,
- obeť sa odmieta zúčastniť hodín telesnej výchovy,
- pri tímových hrách býva šikanovaný volaný do mužstva medzi poslednými,
- jeho školský prospech sa náhle a nevysvetliteľne zhoršuje,
- keď je učiteľom upozornený, trieda na to reaguje pozitívne a usiluje sa o jeho väčší trest,
- často mu chýbajú pomôcky, má rozhádzané alebo zničené veci,
- ich poškodenie alebo stratu odmieta vysvetliť, alebo používa výhovorky,
- stáva sa uzatvoreným, roztržitým, paranoidne ostražitým,
- objavuje sa zvýšená absencia, žiak začína vyhľadávať dôvody pre neúčast' vo vyučovaní,
- vo voľných chvíľach medzi vyučovaním vyhľadáva blízkosť učiteľa, nechce zostať sám v triede, čaká pred dverami a vchádza do triedy až s učiteľom,
- cez prestávky je často osamotený, ostatní o neho nejavia záujem, alebo ho naopak pravidelne obklopuje rovnaká partia spolužiakov – je však isté, že ich spoločnosť je mu nepríjemná,
- vyhýba sa šatniam – radšej si nechá dať poznámku za to, že sa neprezul,
- mení svoju pravidelnú trasu, po ktorej chodil do školy a zo školy,
- máva odreniny, modriny, škrabance, alebo rezné rany, ktoré nevie vysvetliť,
- chýbajú mu desiate, odmieta chodiť na obedy,
- v školskej jedálni ostáva príliš dlho, ostatní ho predbiehajú, posielajú na koniec rady, odmietajú ho pustiť k stolu.

Priame znaky šikanovania:

- smiešne poznámky, nadávky, hrubé a vulgárne žarty na účet šikanovaného,
- kritika žiaka, výsmechy na jeho adresu nepriateľským tónom,
- nátlak na žiaka, aby dával šikanujúcim vecné alebo peňažné dary,
- príkazy, ktoré dostáva šikanovaný od jeho spolužiakov panovačným tónom a skutočnosť, že sa im podriaďuje,
- nátlak k vykonávaniu nemorálnych až trestných činov, či k spoluúčasti na nich,

- strkajú do neho alebo ho bijú (rany, ktoré mu uštedrujú, nemusia byť silné, nápadné je však, že ich obeť neopláca),
- hádky, v ktorých je jeden z účastníkov zreteľne slabší a snaží sa z nich uniknúť.
(Vágnerová a kol., 2009)

Ak pedagóg zaznamenáva opakujúce sa signály šikanovania, mala by sa situácia riešiť čo najskôr. Je dôležité, aby pedagóg aktívne komunikoval so všetkými zúčastnenými stranami, s agresorom, obeťou, aj so svedkami. Pedagóg by mal zabezpečiť bezpečné prostredie pre všetkých žiakov a konať adekvátne voči tomuto behaviorálnemu problému. Problém šikanovania nie je jednoduchý, ale s podporou od učiteľov, rodičov a školy je možné pomôcť zastaviť šikanovanie a vytvoriť bezpečné prostredie pre všetkých žiakov.

Zodpovednosťou pedagógov je prevencia

Prevencia šikanovania v škole zahŕňa vytvorenie a uplatňovanie podmienok na celkovú ochranu žiakov pred šikanovaním zo strany spolužiakov, predchádzanie a včasné riešenie prejavov šikanovania.

Prevencia zahŕňa:

- jasné pravidlá a postihy za šikanovanie, ktoré sú známe všetkým žiakom a učiteľom,
- vytvorenie priateľskej a podpornej atmosféry v triedach a škole ako celku,
- podpora vytvárania priateľských vzťahov medzi žiakmi a učiteľmi,
- vytvorenie bezpečného prostredia, kde sa žiaci môžu slobodne vyjadrovať a neboja sa oznámiť, ak sú obeťami šikanovania,
- nepodceňovanie a nebagatelizovanie šikanovania, pripustiť, že aj vo vlastnej triede môže dôjsť k šikanovaniu,
- pravidelná edukácia žiakov a zamestnancov na tému šikanovania a jeho dôsledkov.

Je dôležité, aby školy mali jasné postupy na riešenie prípadov šikanovania a aby sa im venovala dostatočná pozornosť. V prípade, ak došlo k šikanovaniu, je dôležité rýchle a efektívne konanie zo strany školy, aby sa situácia vyriešila a aby bola obeť chránená a dostala potrebnú podporu. (<https://www.minedu.sk/data/att/d3d/24745.8cfce0.pdf>)

Záver

Je dôležité si uvedomiť, že šikanovanie je vážny problém, ktorý môže mať dlhodobé negatívne dôsledky nielen pre jednotlivca, ale aj pre celú spoločnosť. Preto je potrebné venovať mu dostatočnú pozornosť a aktívne bojovať proti nemu. Každý má právo na bezpečné a zdravé prostredie bez strachu zo šikany.

Prevencia šikany je kľúčová. Je potrebné učiť deti empatii, tolerancii, rešpektu voči druhým a rozvíjať ich sociálne a emocionálne kompetencie. V školách by mali byť implementované programy na prevenciu a riešenie šikany, aby sa včas odhalili prípady šikany a poskytla sa pomoc a podpora všetkým zúčastneným stranám. Je nevyhnutné, aby spoločnosť venovala dostatočnú pozornosť výchove mládeže a posilňovala ich schopnosti riešiť konflikty bez násilia a šikany. Spolupráca medzi rodičmi, učiteľmi a vedúcimi pracovníkmi je

nevyhnutná pre vytvorenie bezpečného prostredia, kde sa mládež môže rozvíjať a rásť bez obáv z nebezpečenstiev.

Ak sa šikanovanie vyskytne, je dôležité ho nepodceňovať a dostatočne rýchlo zasiahnuť. Učitelia, rodičia, ale aj spolužiaci majú zodpovednosť podporiť šikanované dieťa, poskytnúť mu ochranu a podporu a spoločne s ním hľadať riešenia tejto nebezpečnej situácie. Preto je dôležité, aby sme sa ako spoločnosť a jednotlivci aktívne angažovali v boji proti šikanovaniu. Prevencia šikanovania a podpora pozitívnych vzťahov, empatie a rešpektu voči druhým je kľúčom k vytvoreniu zdravého a bezpečného prostredia pre všetkých. Máme spoločnú zodpovednosť za budovanie lepšej a súcitnej spoločnosti pre súčasné a budúce generácie.

*Tento článok odporúča na publikovanie vo vedeckom časopise Mladá veda:
Dr.h.c. prof.h.c. prof. Ing. Marián Mesároš, DrSc., DBA, MSc., MBA, LL.M, MPH*

Použitá literatúra

1. Príručka pre učiteľov a zamestnancov školy. *Trieda bez šikanovania*.2016. [online]. [cit. 2024-05-03]. Dostupné z: http://www.ldi.sk/data/File/Sikana%20Bulhar/MANUAL_SLOVAKIA_BODY_PRINT.pdf
2. ŘÍČAN. P., JANOŠOVÁ. P., 2010, *Jak na šikanu*, Praha 2010, ISBN 978-80-247-2991-6
3. Sprievodca pre školské prostredie. *Prevencia a riešenie šikanovania*.2022.[online]. [cit. 2024-05-04]. Dostupné z: <https://www.minedu.sk/data/att/d3d/24745.8cfce0.pdf>
4. VÁGNEROVÁ.K. a kol.,2009. *Minimalizace šikany*. Portál. Praha. ISBN 978-80-7367-611-7
5. Zborník príspevkov zo seminára s medzinárodnou účasťou. 2015.*Obete kriminality*. ISBN 978-80-89726-45-5. [online]. [cit. 2024-05-03]. Dostupné z: <https://www.paneurouni.com/wp-content/uploads/2017/03/zbornik-obete-kriminality-2015.pdf>
6. ZŠ Postupimská. *Šikanovanie v školskom prostredí*. 2019. [online]. [cit. 2024-07-04]. Dostupné z: <https://postupimska.sk/wp-content/uploads/2019/12/%C5%A0ikanovanie-v-%C5%A1kolskom-prostred%C3%AD.pdf>

Mladá veda

Young Science

ISSN 1339-3189